

УДК 811.161.2'27:[37.017.4:172.15

DOI: 10.32626/2309-7086.2024-21.107-117

Світлана Каленюк

ORCID 0000-0002-6055-8351,

*кандидат філологічних наук, доцент кафедри
української мови і літератури,*

Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського

Наталія Шеремета

ORCID 0000-0002-7398-6734,

*кандидат філологічних наук,
доцент кафедри української мови,
Кам'янець-Подільський національний
університет імені Івана Огієнка*

ВИХОВАННЯ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНО СВІДОМОЇ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ ЗАСОБАМИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

У статті розглянуто теоретичні засади та практичні аспекти формування національної та громадянської ідентичності учнів на уроках української мови та літератури; визначено вагомість освітніх, інформаційно-просвітницьких і виховних заходів з української мови і літератури в аспекті викликів сьогодення.

Ключові слова: національно-патріотичне виховання, українська мова, українська література, громадянська ідентичність, національна свідомість, мовна особистість, методи навчання.

Постановка проблеми. Національно-патріотичне виховання молоді в сучасних реаліях російсько-української війни потребує переосмислення й активізації. Існує низка проблем, що потребує вирішення. Зокрема, недостатньо розроблено методику національно-патріотичного виховання, що відповідала б викликам інформаційної епохи; складно оцінювати його результати; бракує балансу між формуванням національної ідентичності та відкритістю до інших культур; не подолано формалізм у формуванні національної самосвідомості учнів.

Проблеми національно-патріотичного виховання розглядаються і з позицій сьогодення, й у контексті педагогічної спадщини праць Г. Ващенко, Б. Грінченка, М. Драгоманова, М. Костомарова, Ю. Липи, В. Сухомлинського, К. Ушинського, І. Франка й інших. Шляхи піднесення ефективності громадянсько-патріотичного, військово-патріотичного, духовно-морального виховання засобами української мови та літератури досліджували О. Біляєв, Н. Бондаренко, М. Вашуленко, О. Горошкіна, С. Косянчук, Л. Мацько, М. Пентилюк, А. Попович та ін. У їхніх роботах розглянуто теоретичні засади та практичні аспекти формування національної свідомості учнів, запропоновано інноваційні методики викладання. Особливу увагу дослідники приділяють ролі вчителя у процесі національно-патріотичного виховання та використанню сучасних освітніх технологій.

Мета дослідження – систематизувати наявні наукові розвідки про національно-патріотичне виховання засобами української мови та літератури, аналізувати форми, методи і засоби формування національної свідомості осо-

бистості в сучасних умовах, окреслити роль вчителя-словесника в контексті глобалізації та інформатизації суспільства, запропонувати практичні рекомендації для реалізації завдань національно-патріотичного виховання на уроках української мови та літератури.

Отже, стаття має на меті надати комплексний огляд проблематики національно-патріотичного виховання через призму викладання української мови та літератури, а також запропонувати конкретні шляхи вдосконалення цього процесу в сучасних освітніх реаліях.

Виклад основного матеріалу. Як державний діяч, неперевершений дослідник духовних скарбів українського народу Іван Огієнко був переконаний у тому, що «без добре виробленої рідної мови нема всенародної свідомості, нема нації, а без свідомості нації – нема державності, як найвищої громадської організації, в якій вона отримує найповнішу змогу свого всебічного розвитку й виявлення» [7, с.11]. І. Огієнко дослідив рідномовні обов'язки громадян, науково їх обґрунтував і, тим самим, став фундатором нової науки – рідномовної політики.

Настанови вченого не втрачають актуальності і сьогодні. Виховання молоді є одним із ключових завдань сучасної української освіти.

Національно-патріотичне виховання визначають як планомірну виховну діяльність, спрямовану на формування в учнівства національної самоідентичності й патріотизму. Немає потреби переконувати будь-кого в життєвій необхідності їх формування у шкільній юні. Згідно із Законом України «Про освіту» (2017) громадянська компетентність як ключова формується на уроках з усіх предметів [2, с.7]. Водночас в умовах розбудови незалежної держави та формування національної ідентичності особливої ваги набуває виховання свідомих громадян-патріотів засобами рідної мови.

Українська мова як державна мова відіграє виняткову роль у цьому процесі, виступаючи не лише об'єктом вивчення, а й потужним інструментом впливу на свідомість та світогляд учнів. Знання рідномовних обов'язків підносить нашу національну свідомість. Наука про рідномовні обов'язки, або рідномовна політика, за І. Огієнком, – це «збір державних і приватних практик найкращого розвою рідної і літературної мови, потрібних для скорішого духовного поступу народу та його культури [...]». Це найважливіша політика всякого народу» [7, с.12].

Українська мова як навчальний предмет має унікальні можливості для здійснення національно-патріотичного виховання. Це зумовлено кількома чинниками: мова є одним із ключових маркерів національної ідентичності; через мову транслюється культурний код нації, її історія, традиції, світогляд; мовна освіта формує комунікативну компетентність, необхідну для повноцінної участі у житті суспільства; вивчення мови розвиває критичне мислення та аналітичні здібності; робота з текстами патріотичного змісту впливає на емоційну сферу учнів.

Метою національно-патріотичного виховання, відповідно до Концепції національно-патріотичного виховання в системі освіти України (2022 р.), є «становлення самодостатнього громадянина-патріота України, гуманіста і демократа, готового до виконання громадянських і конституційних обов'язків, до успадкування духовних і культурних надбань українського народу, досягнення високої культури взаємин, формування активної громадянської позиції, утвердження національної ідентичності громадян на основі духовно-моральних цінностей Українського народу, національної самобутності» [5].

Ця мета конкретизується у низці виховних завдань: утвердження в свідомості і почуттях особистості патріотичних цінностей, переконань і поваги

до культурного та історичного минулого України; усвідомлення взаємозв'язку між індивідуальною свободою, правами людини та її патріотичною відповідальністю й готовністю до участі в процесах державотворення, в життєдіяльності громадянського суспільства відповідно до демократичних принципів; культивування кращих рис української ментальності; формування мовленнєвої культури; спонування до активної протидії українофобству, аморальності, сепаратизму, шовінізму, фашизму та ін. [5]. Саме тому уроки української мови мають бути уроками громадянськості, патріотизму, ціннісного світоглядного становлення й опанування європейських цінностей.

Освітній простір України сьогодення проходить через якісні зміни, і особлива роль в умовах оновленого навчального процесу належить мовній освіті – українській мові як предмету вивчення і явищу національної культури. Реалізація завдань національно-патріотичного виховання здійснюється через відповідне наповнення змісту мовної освіти. Сьогодні роль української мови виходить за рамки навчального предмету: у сучасному контексті уроків українська мова повинна сприйматися як особливе національне явище, яке втілює в собі історичну й естетичну пам'ять народу, яка є джерелом знань у різних сферах національної і загальнолюдської культур.

Виділяють основні змістові лінії: *мовна лінія* – засвоєння учнями системних знань про мову та формування на їх основі відповідних умінь як засобу пізнання, спілкування, самовираження; *мовленнєва лінія* – формування умінь і навичок в усіх видах мовленнєвої діяльності (аудіювання, читання, говоріння, письмо); *соціокультурна лінія* – опанування українського мовленнєвого етикету, відомостей про українську культуру, історію, традиції, визначних діячів; *діяльнісна лінія* – формування загальнонавчальних умінь і навичок, опанування стратегій, що визначають мовленнєву діяльність [3, с.87]. У межах кожної змістової лінії виділяємо теми та проблеми, що мають виразний україноцентричний потенціал: походження української мови, її місце серед інших мов; мовна ситуація в сучасній Україні; українська мова як чинник національної ідентичності; видатні діячі української культури та їхній внесок у розвиток мови; мовне законодавство України; державні символи України; українська мовленнєва етика; топоніміка рідного краю; українська фразеологія як відображення ментальності народу.

Ефективність національно-патріотичного виховання значною мірою залежить від форм і методів його реалізації. Найбільш дієвою є робота з художніми й медіатекстами патріотичного наповнення. Можна також вивчати особливості мови реклами, мову соціальних мереж та ін. Аналіз таких текстів дозволяє не лише удосконалювати мовні навички школярів, а й впливати на їхню емоційну сферу, формувати ціннісні орієнтації. Треба давати юні більше свободи для висловлювання власних думок і свого бачення, розглядати творчість як герменевтичний простір – джерело могутніх інтерпретацій (йдеться про «діалог» автора й інтерпретатора його тексту). Важливо навчити учнів створювати власні висловлювання на патріотичну тематику (есе, промови, дописи в соціальних мережах тощо), як-от: «Нема нічого гірше, як бути живим і вмерти за життя (П. Грабовський)», «Патріотизм – це розумний націоналізм», «Національна ідея – сенс життя нації», «У ріднім краю навіть дим солодкий (Гомер)»; «За кожну зраду хтось так чи інакше має заплатити, щоб виправити порушений нею в світі баланс сил. Що більша зрада, то більші жертви (Оксана Забужко «Музей покинутих секретів»)» й ін. Власні напрацювання спонукатимуть школярів до усвідомлення української мови не лише як засобу спілкуван-

ня, а як «літописця духовності, культури народу, його героїчного минулого й сьогодення, могутнього засобу вираження думок, формування духовного світу особистості, цілісних світоглядних уявлень і переконань, загальнолюдських ціннісних орієнтирів, зв'язку і спадкоємності поколінь, прилучення до культурних надбань українського народу й людства загалом» [2, с.33].

Сутю мовні завдання до тексту педагог-предметник формулює після опрацювання змісту висловлення залежно від його смислової інфраструктури та особливостей мовного оформлення. Такі завдання можуть бути пов'язані з узагальненням і систематизацією вивченого в основній школі, опрацюванням норм сучасної української літературної мови, а також основ публічного мовлення у курсі старшої [2, с.35]. Важливо наголошувати на лексико-семантичних особливостях сучасної української літературної мови у контексті відродження автентичної лексики, простежувати семантичні модифікації слів та ідеологічне семантичне переосмислення лексики в умовах російсько-української війни, з'яву неологізмів, зокрема й тих, які віддзеркалюють явища і події, що переживає Україна у стані нав'язаної їй війни.

Освітній процес є складною системою взаємодії ланок єдиного ланцюжка: педагог → метод → знання → особистий досвід суспільних відносин → самовиховання. Компетентнізація навчання як тримальна конструкція реформування української нової школи передбачає формування у здобувачів освіти усіх предметних і ключових компетентностей, перелічених у Законі України «Про освіту» [4]. У сучасному суспільстві кожен повинен вміти швидко сприймати адресоване до нього мовлення, вловлювати необхідну інформацію, компонувати й виголошувати монологи, адекватно реагувати на репліки інших комунікантів, беручи участь у діалогах і полілогах. Тому основною метою мовного навчання має стати формування комунікативної компетенції як здатності користуватися мовою залежно від ситуації [1, с.126]. Пропонуємо проводити з учнями ситуативно-рольові ігри, що попередньо готуються або проводяться без підготовки. Розподіл ролей відбувається з урахуванням індивідуальних можливостей і особливостей кожної дитини. Наприклад, можна змоделювати дискусію на тему «Там, де є українська мова, у ворога немає жодних шансів!...» або круглий стіл-перемовини з теми «Українська мова в контексті євроінтеграції: виклики і відповіді».

В умовах сучасного постіндустріального, інформаційного суспільства, сучасної нової української школи важливо переосмислити не лише зміст мовної освіти, а й її концептуальні засади. Ключова роль належить вчителів-словеснику. Саме він своїм прикладом, ставленням до мови, вмінням зацікавити учнів може суттєво вплинути на формування їхньої національної свідомості. Акцент освіти зміщується з інтеграції формальних знань на їх практичне застосування та набуття нових, шляхом самоорганізації і самоосвіти учнів (самостійне отримання компетенцій певного рівня).

При проєктному навчанні метод розглядається як спосіб досягнення поставленої дидактичної мети через детальну розробку проблеми (технологію), що повинна завершитися цілком реальним, відчутним практичним результатом, оформленим тим чи тим способом. Проєктна діяльність учнів, як і будь-яка технологія, підлягає чітко визначеному алгоритму та складається із декількох етапів творчої, дослідницької роботи [10, с.91].

Зміст завдань для виконання забезпечує високий рівень мотивації, якщо є цікавим для учнів, відповідає їхнім бажанням і можливостям. Пропонуємо старшокласникам провести колективне або власне розслідування на теми

«Декомунізація топонімів міста Кам'янець-Подільський», «Кам'янець – місто-музей чи постмодерна перлина?», «Роль особистості в історії», за результатами яких створити відповідні презентації. У межах проєктної діяльності можна досліджувати мовні особливості рідного краю, визначати соціолінгвістичні зміни у регіоні та ін., що уможлиблює не лише осмислення історії рідного краю, а й вчить критично мислити, аналізувати.

Зміст і організація сучасного уроку української мови залежать від продуманого комплексного відбору й використання засобів залежно від навчально-виховних завдань і виучуваного матеріалу, що сприяють успішному вивченню і засвоєнню матеріалу, активізації пізнавальної діяльності, розвитку соціально значущих рис, загальнолюдських моральних якостей і компетентностей школярів [11, с.202]. Окрім традиційних засобів навчання (підручники та посібники, різноманітний дидактичний матеріал, наочність), процес патріотичного виховання роблять більш ефективним та цікавим технічні засоби навчання (комп'ютер, проєктор, інтерактивна дошка); аудіо- та відеоматеріали (записи взірцевого мовлення, ролики про історію мови, виступи видатних ораторів); електронні ресурси (освітні платформи, електронні словники та довідники, мовні тренажери).

Володіння сучасними методиками викладання дозволяє вчителю створювати на уроці атмосферу творчості та співпраці, враховувати індивідуальні особливості учнів сприймати інформацію. Зокрема, такі інноваційні методики національно-патріотичного виховання мають відповідати викликам цифрової епохи. Важливо досліджувати вплив соціальних мереж та інтернет-комунікації на формування мовної особистості учня. З огляду на стрімкий розвиток технологій, важливо використовувати елементи гейміфікації та віртуальної реальності засобами української мови та літератури. Це може відкрити нові горизонти у створенні захопливого та ефективного освітнього контенту задля виховної мети, перетворювати потенційні загрози на можливості.

Оцінювання результатів національно-патріотичного виховання (моніторинг) є складним завданням, оскільки йдеться про формування ціннісних орієнтацій та особистісних якостей. В. Кульчицький зазначає: «Моніторинг (з англ. monitoring – відстеження шляхом постійного спостереження) – це система безперервного відстеження розвитку і продуктивності цілісного освітнього процесу, який аналізується за спеціально виділеними параметрами й на основі прийнятих критеріїв» [6, с.34]. І виокремлює такі критерії оцінювання результатів національно-патріотичного виховання: *«знання та уявлення передбачає формування в молодій людини знань про історію держави, державні символи; ознайомлення з традиціями й культурою свого народу; формування знань про людство; формування уявлень про сім'ю, родину, рід і родовід; соціальна поведінка передбачає ознайомлення учнівської молоді з явищами суспільного життя; сприйняття навколишнього світу та ставлення до нього; вивчення норм моралі, їх дотримання, орієнтованість на усвідомлення пріоритету загальнолюдських цінностей та інтересів; формування лідерських якостей, ціннісних орієнтацій та ідеалів, у яких проявляються особливості життєдіяльності націй та етносів; активність та дієвість має на увазі те, що визначальною рисою українського патріотизму має бути його дієвість, спроможна перетворювати почуття на конкретні справи та вчинки на користь держави»* [6, с.36].

Патріотичне виховання засобами української мови в сучасних умовах стикається з низкою викликів: конкуренція з боку іноземних мов, особливо російської й англійської; вплив масової культури, часто низького гатунку; склад-

на мовна ситуація в деяких регіонах України; інформаційна війна, антиукраїнська пропаганда; недостатня мотивація частини учнів до вивчення української мови. Проте ці виклики можна розглядати і як можливості для вдосконалення системи національно-патріотичного виховання.

Н. Бондаренко зауважує: «Російсько-українська війна стократ помножила виклики, що стояли перед нашою країною. Вона різко змінила парадигму й орбіту національно-патріотичного виховання – від словесно-споглядально-абстрактного до активного, дієвого, співпричетного» [2, с.8]. Сьогоднішній виховний процес здійснюється в реальному часі, тому надважливо впроваджувати інноваційні методики викладання української мови й літератури. Пріоритетну увагу в освітньому процесі необхідно приділяти боротьбі з фейками. Цьому сприятиме, зокрема, робота з медіатекстами, де розкриваються підступні наміри ворога й недолугість його думок. Істотну увагу приділяти усвідомленню молоддю понять «патріот», «патріотизм», «побратимство»; проявам патріотичних почуттів у ставленні до української мови, історії, культури, народу, держави; відповідальному ставленню до майбутнього держави.

Поглиблюють знання з історії мови, літератури, культури, виробляють активну громадянську позицію різноманітні позакласні заходи: *літературні студії*, де діти апробовують себе у ролі письменників чи журналістів; *шкільні медіа* (газети, радіо, телебачення), які дають можливість практикувати мовленнєво-комунікативні навички; *театральні гуртки* – місце гри, де учні розвиваються всебічно; *краєзнавчі експедиції*, під час яких школярі вивчають історію та культуру рідного краю; *літературні вечори, зустрічі з письменниками, журналістами, громадськими діячами; участь у всеукраїнських акціях та проєктах* (Диктант національної єдності, День української писемності та мови, День слов'янської писемності і культури, Шевченківські дні та ін.).

Організація екскурсій, походів, подорожей з відвідуванням місць історичної та культурної спадщини, відвідування фільмів і театральних вистав із подальшим мовним аналізом побаченого сприяють формуванню патріотичних почуттів, виховують нового українця, що діятиме на основі національних та європейських цінностей.

Ігрові методики (мовні квести, вікторини, конкурси) не лише закріплюють знання, а й викликають позитивні емоції, пов'язані з вивченням мови. Заохочення учнів до участі в олімпіадах, Всеукраїнському конкурсі-захисті науково-дослідницьких робіт учнів – членів МАН України на різних рівнях, участі у Всеукраїнських конкурсах учнівської творчості, поетичних конкурсах та інших заходах стимулює їх до глибшого вивчення мови та літератури. Важливо створювати ситуації успіху для кожного учня, щоб дитина відчувала гордість за свої досягнення у вивченні рідної мови.

Актуальним для національно-патріотичного виховання залишається поглиблення міжпредметних зв'язків *українська мова – українська література – історія – захист України*, урізноманітнення інтеграції національно-патріотичного виховання у шкільну освіту.

Українська література, зокрема, є невичерпним джерелом для формування національної свідомості та патріотизму. В основу системи патріотичного виховання на уроках української літератури потрібно покласти правдиве слово про свій народ, його споконвічне прагнення розбудовувати Українську державу. Вивчення творчості класиків української літератури (Т. Шевченка, І. Франка,

Лесі Українки) дозволяє учням усвідомити глибину та багатство української культури. Аналіз історичних творів (наприклад, «Чорна рада» П. Куліша, «Маруся Чурай» Л. Костенко) формує розуміння складного історичного шляху України. Сучасна українська література (твори С. Жадана, О. Забужко, Ю. Андруховича) допомагає осмислити актуальні проблеми сьогодення, формує активну громадянську позицію. У контексті патріотичного виховання важливо також звернути увагу на вивчення творів української діаспори, її внеску у збереження та розвиток української мови та культури. Знайомство з творчістю письменників діаспори, вивчення історії українських громад за кордоном розширює уявлення учнів про глобальний вимір української культури.

Національно-патріотичне виховання на уроках літератури здійснюється на основі проблемного вивчення художніх текстів, де є активна чи пасивна позиція героїв у ставленні до проблем національного відродження; їхньої системності, де доміняючою є настанови до національного відродження [9, с.260].

Словесник як творець інтелектуальної, духовної й моральної сфери юної особистості має виявляти методичну творчість – пошук нестандартних, оригінальних шляхів і засобів їх розв'язання для навчально-виховної взаємодії вчителів ↔ учнів за допомогою слова.

Для удосконалення мовленнєво-мовної творчої фаховості учнів пропонуємо активізувати їхню гнучкість у продукуванні власних думок та ідей, уміння розв'язувати проблеми реалізацією відповідних аналітико-синтетичних операцій. Креативність учнів можна розвивати за допомогою виконання творчих і проблемних завдань, розвивальних ігор міждисциплінарного характеру. Наприклад, соціокультурна змістова лінія програми з української мови [8] у сфері відношень «Я і українська мова й література» передбачає тему «Спочатку було Слово...». Можна цю тему перефразувати: «Спочатку було Слово... Шевченкове слово» і визначити як тему підсумкового проєкту «Шевченко та історико-культурний поступ України» з української літератури (тема «Творчість Тараса Шевченка») та української мови (тема «Текст як одиниця мовлення й продукт мовленнєвої діяльності»).

Метод генерування ідей, наприклад «Мозковий штурм», «Карта пам'яті», допомагає уникнути емоційного напруження, пов'язаного з високим рівнем реактивної тривожності, створює атмосферу довіри, спонукає до толерантного обговорення суперечливих питань. Так, паралельно з вивченням твору Тараса Шевченка «І мертвим, і живим, і ненародженим...» на уроках української мови можна провести дебати «Коли настане час для «мовного питання»?». З одного боку, буде викрито конформізм значної частини української еліти часів Тараса Шевченка й осмислено комплекс меншовартості, національного безпам'ятства та байдужості до рідної мови багатьох сучасних українців, а з іншого, учні попрацюють у побудові простих ускладнених та складних речень.

Використання в роботі різних технічних засобів, залучення до процесу пізнання аудіовізуальних матеріалів стимулюють роботу учнів, дозволяють розвивати та підтримувати внутрішню мотивацію вивчення української мови та української літератури. Школярі дуже позитивно сприймають ютубівські ролики, які часто ламають стереотипи, як-от сприйняття Шевченка-монумента: «Як Тарас Шевченко став зіркою», «Кобзар (анімована поезія Тараса Шевченка)», «Таємниці генія Шевченка», «Шевченко на кожен день з Яніною Соколовою» й ін.

Доречно рекомендувати учням переглядати відеосюжети на ютуб каналі «Імені Т.Г. Шевченка» братів Капранових, де розміщені цікаві відео з іс-

торії України (УПА, ОУН, Козаки, Прапор, Герб, Гімн, Бандера, Шухевич, Міхновський, Атило, Сірко, Шевченко й ін.); слухати Шевченкове слово у творчості українських музикантів («Піккардійська Терція» – «Ой по горі роман цвіте», «Тартак» – «Косар», Кузьма Скрябін – «Мені однаково», «Якось-то йдучи уночі; гурт «Хочу ЩЕ!» – кліп «Тополя» та ін.).

Учням цікаві самостійні пошуки, наприклад, запитати щось у Шевченка-бота у Телеграмі або стежити за блогом Шевченка, що «повернувся», в Інстаграмі (@shev_che). Сучасний Шевченко, як «перший народний кобзар України та інфлюенсер», вчиться користуватися сучасними гаджетами, слухає Альону-Альону, цікавиться Ілоном Маском і бере активну участь у суспільно-політичному житті нашої держави.

Ефективність патріотичного виховання значно зростає, коли воно здійснюється у тій самій співпраці школи, сім'ї та громади. Важливо, щоб цінності, які формуються на уроках, підтримувалися і поза школою. Національно-патріотичне виховання в закладах освіти різних регіонів країни має враховувати їхню специфіку, зберігаючи при цьому єдність освітнього простору.

Висновки. Патріотичне виховання засобами української мови та літератури є комплексним і багатограним процесом, що вимагає системного підходу та постійного вдосконалення. Цей процес виходить далеко за межі звичайного засвоєння мовних знань і спрямовується на формування національної свідомості, духовно багаті мовної особистості з активною громадянською позицією.

Ефективність національно-патріотичного виховання залежить від низки факторів, серед яких ключову роль відіграють професійна майстерність вчителя-словесника, якість та різноманітність навчальних матеріалів, використання сучасних методик та інформаційно-комунікаційних технологій, створення сприятливого українськомовного середовища, а також тісна співпраця між школою, сім'єю та громадою.

Особливої актуальності національно-патріотичне виховання набуває в сучасних умовах, коли Україна відстоює свою незалежність та територіальну цілісність. Формування національної свідомості, пошани до рідної мови та культури стає запорукою збереження та розвитку української державності. При цьому важливо, щоб національно-патріотичне виховання сприяло формуванню відкритої до світу особистості, яка водночас усвідомлює свою національну ідентичність.

Українська мова та література як навчальні предмети мають унікальний потенціал для реалізації завдань національно-патріотичного виховання. Вони не лише забезпечують комунікативні потреби учнів, а й долучають їх до багатств української культури, формують національний світогляд, виховують громадянина-патріота. Важливими аспектами цього процесу є розвиток критичного мислення, медіаграмотності, мовної стійкості, екологічної свідомості, правової культури та емоційного інтелекту.

Важливим напрямком є також вивчення міжнародного досвіду мовного виховання та можливостей його адаптації до українських реалій, а також дослідження ролі української мови у контексті європейської інтеграції України та її популяризації у світі.

Перспективним вважаємо подальше вивчення механізмів імплементації Концепції національно-патріотичного виховання в системі освіти України (2022) та Стратегії утвердження української національної та громадянської ідентичності (2023) учнів відповідно до викликів сучасного світу. Що відкриє

широке поле для наукових розвідок та практичних експериментів, результати яких можуть суттєво вплинути на розвиток освітньої системи України та формування нового покоління свідомих громадян України, здатних ефективно діяти в сучасному глобалізованому світі, зберігаючи при цьому свою національну ідентичність та культуру.

Список використаних джерел і літератури:

1. Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики: підручник. Київ: Академія, 2004. 344 с.
2. Бондаренко Н.В., Косянчук С.В. Національно-патріотичне виховання у контексті сучасних викликів: методичні рекомендації. Київ: Фенікс, 2022. 64 с., URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/732103/1/BNV%20KSV%202022rek.pdf>. 7.
3. Бондаренко Н.В., Косянчук С.В. Українська мова у фокусі перспектив реформування старшої школи. *Молодь і ринок*. 2018. №4 (159). С. 86-91.
4. Закон України «Про освіту». *Відомості Верховної Ради*. №38-39. 2017. (Зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.
5. Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України. URL: <https://drive.google.com/file/d/1B-dJsxljlNxfuy3jjq5n4ZVPeo4gZ8/view>.
6. Кульчицький В.Й. До питання моніторингу ефективності патріотичного виховання школярів. *Вісник Університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія»*. Педагогічні науки. 2021. №1 (21). С. 33-37.
7. Огієнко І. Наука про рідномовні обов'язки. Львів: Фенікс, 1995. 46 с.
8. Українська мова. 5-9 класи. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів (затверджена Наказом Міністерства освіти і науки України від 07.06.2017 №804, зі змінами відповідно до наказу МОН №698 від 03.08. 2022). URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/56112/.
9. Ушакова Т.С. Розвиток учнівської творчості і національно-патріотичне виховання засобами української мови та літератури. *Освіта XXI століття: теорія, практика, перспективи*: матеріали Першої міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції. Дидактика: теорія і практика. Київ, 2019. С. 259-261. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/715688/1/Ushakova_19_DTiP_Konf.pdf.
10. Юрженко В. Проектна технологія як основа технологічної підготовки шкільної молоді для діяльності в сучасних умовах. *Науково-педагогічні студії*. 2019. Вип. 3. С. 86-96. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/718998/1/Nauk-ped-stud_2019-3-86-96.pdf.
11. Яремчук Н.С. Засоби навчання української мови. *Міжнародна науково-практична конференція «Сучасні тенденції та чинники розвитку педагогічних і психологічних наук в Україні та країнах ЄС»*: матеріали конференції. Люблін: Izdevnieciba «Baltija Publishing». 2020. С. 202-206.

References:

1. Batsevyich, F.S. (2004) *Osnovy komunikatyvnoi linhvistyky: pidruchnyk*. [Fundamentals of communicative linguistics: a textbook]. Kyiv: Akademiia, 344. (in Ukr.).
2. Bondarenko, N.V., Kosianchuk, S.V. (2022). *Natsionalno-patriotychnе vykhovannia u konteksti suchasnykh vyklykiv: metodychni rekomendatsii*. [National-patriotic education in the context of modern challenges: methodological recommendations]. Kyiv: Feniks, 64. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/732103/1/BNV%20KSV%202022rek.pdf>. 7. (in Ukr.).
3. Bondarenko, N.V., Kosianchuk, S.V. (2018). *Ukrainska mova u fokusi perspektiv reformuvannia starshoi shkoly*. [Ukrainian language in the focus of high school reform prospects]. *Molod i rynek*. [Youth and the market]. 4 (159), 86-91. (in Ukr.).

4. Zakon Ukrainy «Pro osvitu». [The Law of Ukraine ‘On Education’]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady [Bulletin of the Verkhovna Rada]*. 20, 38-39, 2017. (Zi zminamy). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>. (in Ukr.).
5. Kontseptsiiia natsionalno-patriotichnoho vykhovannia v systemi osvity Ukrainy. [The concept of national and patriotic education in the education system of Ukraine]. URL: <https://drive.google.com/file/d/1B-dJsxlJilNxufuy3jjq5n4ZVPeo4gZ8/view>. (in Ukr.).
6. Kulchytskyi, V.I. (2021). Do pytannia monitorynhu efektyvnosti patriotichnoho vykhovannia shkoliariv. [On the issue of monitoring the effectiveness of patriotic education of schoolchildren]. *Visnyk Universytetu imeni Alfreda Nobelia. [Bulletin of the Alfred Nobel University]. Seriiia «Pedahohika i psykholohiia». Pedahohichni nauky*. 1 (21), 33-37. (in Ukr.).
7. Ohienko, I. (1995). Nauka pro ridnomovni oboviazky. [Science of mother tongue responsibilities]. Lviv: Feniks, 46. (in Ukr.).
8. Ukrainska mova. 5-9 klasy. [Ukrainian language. Grades 5-9]. Prohrama dlia zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv (zatverdzhena Nakazom Ministerstva osvity i nauky Ukrainy vid 07.06.2017 № 804, zi zminamy vidpovidno do nakazu MON № 698 vid 03.08. 2022). [Programme for general educational institutions (approved by the Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine dated 07.06.2017 No. 804, as amended by the Order of the Ministry of Education and Science No. 698 dated 03.08.2022)]. URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/56112/ (in Ukr.).
9. Ushakova, T.S. (2019). Rozvytok uchnivskoi tvorchosti i natsionalno-patriotychne vykhovannia zasobamy ukrainskoi movy ta literatury. [Development of students’ creativity and national-patriotic education through the Ukrainian language and literature]. *Osvita XXI stolittia: teoriia, praktyka, perspektyvy: materialy Pershoi mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi Internet-konferentsii. Dydaktyka: teoriia i praktyka. [Education of the XXI century: theory, practice, prospects: materials of the First International Scientific and Practical Internet Conference. Didactics: theory and practice]*. Kyiv, 259-261. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/715688/1/Ushakova_19_DTiP_Konf.pdf. (in Ukr.).
10. Yurzenko, V. (2019). Proiektna tekhnolohiia yak osnova tekhnolohichnoi pidhotovky shkilnoi molodi dlia diialnosti v suchasnykh umovakh. [Project technology as a basis for technological training of school youth for activities in modern conditions]. *Naukovo-pedahohichni studii. [Scientific and pedagogical studies]*. 3, 86-96. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/718998/1/Nauk-ped-stud_2019-3-86-96.pdf. (in Ukr.).
11. Yaremchuk, N.S. (2020). Zasoby navchannia ukrainskoi movy. [Means for teaching the Ukrainian language]. *Mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsiia «Suchasni tendentsii ta chynnyky rozvytku pedahohichnykh i psykholohichnykh nauk v Ukraini ta krainakh YeS»: materialy konferentsii. [International scientific and practical conference ‘Modern trends and factors of development of pedagogical and psychological sciences in Ukraine and EU countries’]*. Liublin: Izdevnieciba «Baltija Publishing», 202-206. (in Ukr.).

Svitlana Kaleniuk, Natalia Sheremeta

EDUCATION OF A NATIONALLY AND PATRIOTICALLY CONSCIOUS LINGUISTIC PERSONALITY BY MEANS OF THE UKRAINIAN LANGUAGE

The article examines the theoretical foundations and practical aspects of the formation of students’ national and civic identity in the Ukrainian language and

literature lessons; the importance of educational, informational and educative activities in the Ukrainian language and literature in the context of today's challenges is determined.

The effectiveness of national and patriotic education depends on the systematic and consistent educational influences, the use of various forms and methods of work, taking into account the individual characteristics of students and the specifics of the modern information society. Such work requires constant updating and adaptation to the challenges of our time.

The development and testing of innovative methods of national-patriotic education that would meet the challenges of the digital age and take into account the peculiarities of national-patriotic education and the perception of information by modern students deserves priority attention. In particular, it is important to study the impact of social media and Internet communication on the formation of a student's linguistic personality. In the view of rapid development of technology, it is important to use elements of gamification and virtual reality in the Ukrainian language and literature. This can open up new horizons in creating engaging and effective educational content for educational purposes, turning potential threats into opportunities.

National-patriotic education in educational institutions in different regions of the country should take into account the unequal language stability of schoolchildren due to the Ukrainian realities of the imperial imposition of the Russian language. However, it is important to maintain the unity of the educational space and respect for other languages and cultures.

In the context of information warfare and the spread of disinformation, the task of national-patriotic education is to develop media literacy and critical thinking among schoolchildren.

We consider it promising to further study the mechanisms of forming national consciousness and patriotism in pupils, to develop an effective strategy for national and patriotic education of schoolchildren in accordance with the challenges of the modern world.

Key words: national-patriotic education, Ukrainian language, Ukrainian literature, civic identity, national consciousness, linguistic personality, teaching methods.

Отримано: 16.10.2024 р.